

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لے کے ناں میں سوہنے رب دا کراں کلام بیان
مہر محبت کرنے والا اُچا اُسدا ناں

تعبیراں

گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور

تعبیران

شاعره
ثریا حسام حر

جملہ حقوق بحق گندھارا ہندکو اکیڈمی محفوظ اُن

تعبیراں	نام کتاب
ثریا حسام حر	شاعرہ
حسام حر	کمپوزنگ
ثاقب حسین	سرورق
2018ء	سال اشاعت
محمد ضیاء الدین،	اہتمام اشاعت
چیف ایگزیکٹو کمیٹی، جی ایچ اے	
F.250/17	جی ایچ اے اشاعت حوالہ
200 روپے	قیمت
جی ایچ اے لیزر پرنٹنگ پشاور	پرنٹنگ
گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور	مطبع
978-969-687-248-1	ISBN No.
گندھارا ہندکو اکیڈمی، 2 چنار روڈ،	ملنے کا پتہ
آبدھرہ، یونیورسٹی ٹاؤن پشاور	

گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور

2- چنار روڈ، آبدھرہ، یونیورسٹی ٹاؤن، پشاور

091-9216223, 9216224

www.gandharahindko.com

انتساب

انہاں دے نام
جہاں دا نام کوئی نی لیندا
تے
جہاں دی یاد
ہمیشہ منوں رُوا دیندی اے

فہرست

صفحہ	عنوان	نمبر شمار
6	(محمد ضیاء الدین)	1 ہندکو دواتا نیشی ادب
7	(ناصر علی سید)	2 دوسرا پڑاؤ
10	(حسام حر)	3 سچی گل
11	(ثریا حسام حر)	4 آپڑی گل
13		5 حمد
15		6 نعت
17		7 سلام
19		8 منقبت
21		9 جد تک ساڈے دم اچ دم اے
23		10 خوشی خوشی اڈدی پھراں خوشیاں دے ویہڑے
24		11 باری دے وچ پیٹھی تکاں
25		12 وریاں گزرے ہک مک ہوئے
26		13 کد تک ساڈی تہرتی اتے دشمنز پاسی پھڑ
28		14 جدی چکی سرتے سارے ارماناں دی پنڈ
29		15 روون اکھیاں دل بے تاب
30		16 جس دے وسے رکھاوے سب سی منو بچا کے
31-56		17 گوئز
57-78		18 نظماں
79	(زیڈ آئی اطہر)	19 دل دے دکھ ہزار
80	(حیدر زمان حیدر)	20 تصویراں ہی تصویراں

ہندکو داتا نیشی ادب

گندھارا ہندکو بورڈ پشور تے گندھارا ہندکو بورڈ نارٹھ امریکہ چیپٹر دے زیر اہتمام 5 ویں عالمی ہندکو کانفرنس نیویارک امریکہ ایچ اکتوبر 2017ء ایچ منعقد ہوئی ائی۔ اس کانفرنس ایچ راقم الحروف دے علاوہ اُنہاں دی بیگم فصیحہ ضیاء تے ڈاکٹر عدنان گل دی ہمیشہ ڈاکٹر ترین گل نے شرکت کیتی۔ اس کانفرنس ایچ فصیحہ ضیاء نے آپڑے مقالے ایچ ہندکو دی ترقی ایچ ہندکو وان تربیت دے کردار دے حوالے نال گل کیتی جدکہ ڈاکٹر ترین گل نے آپڑے مقالے ایچ ہندکو ایچ تانیشی ادب دے موضوع تے آپڑے خیالات دا اظہار کردے ہوئے ثریا حسام حردی شخصیت تے اُنہاں دے ہندکو ادب دے فروغ دے سلسلے ایچ کردار تے روشنی پائی تے اُنہاں دی تحریراں دے اقتباسات پیش کیتے جس توں کانفرنس دے شرکاء نے بہت پسند کیتا ایا۔ ڈاکٹر ترین گل نے کہیا کہ ثریا حسام حردی نثر بلکہ ہندکو شاعری ایچ بی آپڑا منفرد مقام رکھدی ائیاں۔

ایہہ حقیقت اے کہ ثریا حسام حردی نے ہندکو ادب دے فروغ ایچ آپڑا بھرپور کردار ادا کیتے۔ تے اُنہاں دی کئی کتاباں چھپ کے قارئین سی داد وصول کر چکیاں۔ اُنہاں دی شاعری دی کتاب ”تعبیراں“ دے نال گل چھپ چکی ائی تے ایہہ گندھارا ہندکو اکیڈمی تے گندھارا ہندکو بورڈ توں اعزاز حاصل ہوندا پے کہ اُنہاں دی رحلت دے بعد اس کتاب دا دوسرا ایڈیشن شائع پئے کردین۔

محمد ضیاء الدین

جنرل سیکریٹری،

گندھارا ہندکو بورڈ، پشاور

جون 2018ء

دوسرا پڑاؤ

دنیا اک عالمی گراں بنڑ سکے یا نہیں برے اس گل اچ کوئی شک نیگا کہ اسی بیک وقت کئی زبانان اچ ساہ پئے لینے آں، اک شہر پشور دی مثال لے لو تا کدی ایہہ ہفت زبان شہر کہلانا ایاتے اتھے دے وسنیکاں دا عمدہ ذوق تے اسلامی شعرا ناں نوں فارسی عربی دی کتاباں نال بچپن جی سی دوستی کروا دیندے ائے۔ ماں بولی ہندکو تا خیر کہٹی اچ پئی ائی تے سکولاں کالجیاں اچ اردو انگریزی نال بھی واسطہ پیندا ایسا۔ شہر دے آسے پاسے دی اک وڈی زبان پشتو دا اثر بھی ایہہ شہری وسنیک لیددے ائے تے اٹکو پارسی آنڑے جانڑے والیاں دی زبان پنجابی دے اثر سوخ بھی نوں ’جی آیاں نوں‘ کہہڑا روزمرہ اچ شامل ایسا۔ وت ایہہ بھی ایسا کہ ہندکو دے مختلف لہجے بھی سکھڑیں تے بولنے پیندے ائے کہ انان نال بھی روز واسطہ پیندا ایسا۔ انان اچ ہندکو دا کوہاٹی لہجہ، ہزارے وال لہجہ، ڈیرہ جاتی ہندکو تے سرائیکی سمیت کئی اور زبانان اگر بولی کہٹ و دجاندی ایساں تا سچھی ضرور جاندی ایساں۔ لیکن اس دے باوجود ہر زبان دا اپڑا لہجہ، اپڑا ذائقہ تے اپڑی مٹھاس محفوظ اتئی۔ وت سکول کالج اچ پڑھنے والے عموماً تے کاروباری طبقہ خصوصاً کچھ کچھ اپڑی ضرورت تے کچھ کچھ فیشن دے مارے اپڑی گفتگو نوں اردو تے انگریزی دا تڑک لائے لگا۔ وقت گذر داریاتے ایہہ شوخی آپڑا رنگ پہلے دکھائے تے وت جمانڑے لگی تے اچ ساڈے آسے پاسے کوئی زبان آپڑے اصل رنگ روپ اچ باقی نہ رئی۔ ہر زبان دے بولنے والیاں نوں اس دا پتہ اس وقت چلا جدو بوتی چر ہوگئی ائی لیکن اگر تھوڑی بوت کوشش کییتی گئی تے کسی حد توڑی کامیابی بھی ملی تا او انان قلم کاراں نوں ملی جیڑے یاد و دراز دے گراواں اچ رہندے ائے یا اتھوں شہر ول آئے ائے۔ اس دے علاوہ جناں نوں کہٹ محنت نال زیادہ کامیابی ملی او لکھاری خواتین ایساں۔ کیونکہ انان کول زبان بڑی حد تک محفوظ اتی۔ اچ اگر اسی ہندکو زبان دے ادب دا جائزہ لیئیں تا ساڈے کول خواتین لکھڑیں والیاں دی تعداد نہ ہونڑے دے برابر اے۔ اس واسطے ہندکو زبان دا اصل روزمرہ تے

چٹّارہ بہت کہٹ رہ گیا وے۔ وت بھی کچھ خواتین وادم غنیمت اے کہ اناں نے اپڑی ماں بولی داما نرکھا ہوئے تے اس نوں محفوظ رکھن وے دی وال چکی ہوئی نیں۔ اناں اچ سب توں معتبر تے وڈا نام ثریا بانو دا وے۔ اک تا اناں نوں اس مٹھی تے مٹھی زبان دی پہلی شاعر خاتون ہون وے دا اعزاز حاصل اے جناں دا شعری مجموعہ ”تصویراں“ شائع ہو یائے۔ ایہہ ہندکو زبان دی شعری تاریخ دا پہلا شعری مجموعہ وے۔ تے وت ایہہ اعزاز بھی اللہ نے اناں نوں ہی بخشا اے کہ او ہندکو زبان اچ خواتین دے افسانیاں دے پہلے مجموعے ”دل دے دکھ ہزار“ دی افسانہ نگار بھی ون۔ مگر ایہہ دو اہم کتاباں دین وے سی بعد او گھر گرتی دی ذمہ داریاں دی وجہ نال پوری توجہ کار ادب نوں نہ دے سکیاں۔ برے ”چھٹی نہیں ہے منہ سے یہ کافر لگی ہوئی“ گویا کار ادب سے بندہ (یا بندی) لاتعلق کنج رہ سکد اے۔ تے ثریا بانو نوں تا ادبی گل کتھ واسطے کہا راج زندگی دا او ساتھی میسر اے جس دا اوڑھنا بچھونا ہی ادب اے تے اس نوں ہندکو تے اردو دی دنیا حسامِ حردے نام نال جانو دی اے۔ تے جس نے اپڑی شریک سفر زندگی دے ادب نال والہانہ پیاری ایہہ فائدہ چکا اے کہ پشور دے ماضی دے وڈے ادبی زعماء (جناں اچ فارغ بخاری تے خاطر غزنوی بھی شامل ان) دی طراں اپڑے کہا راج ہفتہ وار ادبی نشست دا آغاز کیتا ہوئے۔ ماضی اچ معاشی تے معاشرتی مسائل دی صورت حال اچ سی بہت ہی مختلف اتی، اس واسطے ایہہ کم نسبتاً آسان ایسا مگر اچ دے مصروف تے پرائیویسی پسند زمانے اچ ایہہ ہاتھی پالنا ازدواجی زندگی دے سارے بوہے باریاں نوں تھس تھس کرنے دے مترادف اے۔ مگر اس دوستاں تے ادبی دوستاں توں صدقے قربان ہون وے والے جوڑے نے اپڑے کہا تے دل دے دروازے ہر ہفتے پیر دی شام کھلے رکھے ہون دین۔ تاکہ ”ملاقات“ دے دوستاں نوں کہنٹی یا دستک دین وے دی زحمت بھی نہ اٹھانی پوے۔ اس اکٹھ دا بھی اک فائدہ ثریا بانو ایہہ ہو یا کہ او کسی ناکسی طرح ادب تے کار ادب نال جڑی ہوئی اے۔ اس دوران اس نے پی ٹی وی واسے ہندکو گیتاں دا سلسلہ جاری رکھا ہوئے۔ ہون وے ہندکو دے ادب نال محبت کرنے والیاں واسے اک اچھی خبر ایہہ وے کہ ثریا بانو دا دوسرا شعری مجموعہ ”تعبیراں“ ترتیب پا کے تے اشاعت واسے تیار اے تے یقیناً تسی میری ایہہ چند سطر اں پئے اناں دے شعری مجموعہ اچ پڑھ دے ہو سو۔ جس دیاں نظماں، غزلاں تے گونزاں اچ سوانوں ہندکو دی اصل زبان داما وہ، خوشبو، چٹّارہ تے مٹھاس اس گل دا احساس دلا سی کہ اس سو نری زبان اچ دل دیاں گلاں دوسریاں تکل پہنچان وے دی تے

آنڑے والے زمانے واسے اپڑے دور دی فکری تصویر محفوظ کرنے دی کتنی گنجائش اے تے اس زبان دے
اپڑے پچیاں نے اس نوں یکسر نظر انداز کر کے تے اپڑی ماں بولی نوں کتنا وڈا نقصان پہنچایاے۔ تے اگر ثریا
بانو دا ایہہ مجموعہ کسی دل اچ ایہہ احساس جگا دیوے تا اپڑی ماں بولی دی اس سی وڈی خدمت اور کیہہ
ہوسی۔ میری شاباش تے بوت ساریاں دعاواں۔

ناصر علی سید

نومبر 2014 دی اٹھویں سویل۔

سچی گل

لکھڑیں لکھاڑیں دا شوق ساڈے خون اچ شامل اے۔ میرے نانا آغا محمد آتھی حرفی گو شاعر اے۔ دادا طلا محمد نون بھی ہزاراں حرفیاں یاد آئیاں۔ دونوں پراء جدو ویاہ شادی مرگ زیست تے اکٹھے ہوندے اے تاسانوں انھاں ان پڑھ بندیاں دی یادداشت تے حیرت ہوندی ائی کہ ہک دوسرے دیاں گلاں دا جواب حرفی اچ دیندے اے۔ میرے والد اللہ بخش بھی نیاز نخلص کردے اے۔ حافظ، جامی مولانا روم تے اقبال انھاں نون حفظ اے۔ میری ادب نل محبت انھاں دی تربیت دا ہی نتیجہ وے۔ خوش قسمتی نل شادی بھی ایسی خاتون نل ہوئی جس دی ادب نل دلچسپی دی وجہ نل میں آپڑیاں تے آپڑے دوستاں دیاں چالیس سی زیادہ کتاباں چھاپڑیں چھپوڑیں دے قابل ہو سکا۔ میری پہلی کتاب ”کئی جی گل“ ساڈے منکیوے دے بعد شائع ہوئی تے اچ بائیس وریاں بعد زیادہ تیسری کتاب ”تعبیراں“ دا دوسرا ایڈیشن سواڈے ہتھاں اچ اے۔ اس سارے ادبی اشاعتی سفر اچ اگر تریا میری شریک نہ ہوندی تا ایہہ سب کچھ نہ ہو سکدا۔

حسام حر

آپڑی گل

اچھڑ چیتی حسام حرنوں پتہ نہیں کیہہ ہو یا کہ اوہ ساڈے کچن نما کتا بچانے اچ وڑ کے میریاں سا
ریاں ڈائریاں کھنگالنے لگا۔ اس دے بعد لیپ ٹاپ کھول کے تریے چار دن ٹائپنگ کردایاں رہیا۔ میں ادھر
ادھر چھاتیاں پانڈی رہی کہ اجیا کھیڑا کم اے کہ میرے سی بھی چھپاندا پیاوے۔ میں تا ڈردے مارے کچھنی
نہیں کہ وت کدھرے کوئی نویں ذمہ داری میرے تے نہ پادوے۔ پتہ نہیں میں اج کل ہر ذمہ داری سی
بچڑیں دی کوشش کیوں کرنی آں۔ کدھی کدھی تا حسام نوں کہہ دینی آں کہ ذرا اج چاء تو بڑالے۔ ہمیشہ دا حکم
دینڑیں والا حسام میرا حکم بھی من لینداوے۔ پتہ ہی نہ لگاتے میری کتاب تیار کر کے منوں کینڑیں لگا کہ چل
آپڑا صفحہ لکھ دے۔ ایہہ میرے وسطے ہک زبردست سر پرائز آیا۔ کیونکہ لکھڑیں دا سلسلہ کدھی رکا ہی نہیں آیا
۔ اس کتاب نوں وکھ کے میں ہک دم ماضی اچ چلی گئی۔ خلیل بھاء (مرحوم) نکلے ہونڈیاں میرے وسطے اچھیاں
اچھیاں کتاباں لیاندے ائے۔ حمید بھائی جان (مرحوم) صرف اخبار پڑھنے دی اجازت دیندے
ائے۔ پرویز بھائی (مرحوم) کدھر و نہ کدھر کوئی کتاب مل جانڈی تا میرے وسطے لے آندے۔ پرویز بھائی
نے آپڑے ویاہ سی پہلے ہی میری پہلی کتاب تصویراں لہور و چھپوا کے منو میرے ویاہ دا تحفہ دتا۔ جاوید بھائی
(شہید) نو پڑھنے دا شوق نہیں آیا برے جیہڑی بھی شے کتاب ہا اس نوں ملدی تا میرے وسطے چک کے لے
آندا۔ خدا میرے اناں چاراں پراہوں نوجنتاں دا مالک کرے نالے میری مرحومہ ماں بی بی نوں بھی جیہڑی
اکثر انھاں نوں کہندی ائی کہ کتاباں لیا لیا کے تسی اس دا دماغ خراب کردیو۔ اس نوں تا کھاٹڑیں پیٹڑیں دا
ہوش ہی نہیں رہندا۔ لیکن میرا ماما نگاہ حسین مرحوم جنہیں منوں پہنڈیاں پراہواں ماں پیوسی ودھ کے پیار
دتا سہیلیاں ہار راز و نیاز کیے ہمیشہ میرا دل ودھاندا رہیا۔ جدو منے گورنمنٹ گرلز ملک ٹل سکول گڑھی شاہو
لاہوردی الوداعی تقریب اچ اپڑے سکول اتے نظم پڑھی ائی تا مامے نے ہک خوبصورت فریم اچ لگا کے نکلے

جئے کہا ردی دیوال تے سجادتی اتی۔ خانینوال تے لہور شہر دی گذری ہوئی خوبصورت زندگی اچ میرے وسطے
جیہڑا بھی تحفہ آندا اوہ کتاب ہی ہوندی۔ جد بھی میرے ویاہ دی گل ہوندی تا میں دل ہی دل اچ ابھی دعا کردی
کہ یا اللہ! تجھے بندے نل میری قسمت جوڑیں جیہڑا میرے پڑھنے تے پابندی نہ لگاوے۔ ایہہ دعا حسامِ حردی
صورت قبول ہوئی۔ جس نے منوں نہ صرف حوصلہ دتا بلکہ میری زندگی میرے خیالات میریاں تحریراں نوں ہور
بھی خوبصورت بڑا دتا۔ شکر یہ حسامِ حرجی۔

ثریا حسامِ حرجی

نومبر ۲۰۱۴ء

حمد

زمیں آسمان ایہہ خدا نے بڑایا
ازے وچ محبت دا بوٹا لگایا

رحیم اے کریم اے غفار اے غفور اے
انھیرے دے وچ جس نے رستہ دکھایا

اسی نے انھیرے چو سورج نو چاڑھا
تے راتاں نوں چن تاریاں نل سجایا

اسی دے کرم نال گلزار کھڑدے
اسی نے زمیں تے گلستاں کھرایا

اتھے رنگ خوشبوواں دی جنت بڑا کے
ازی مہربانی کہ سانوں وسایا

اسی دی عطا نے مرے کم سنوارے
اسی دی مدد نل ہر اک پہار چھایا

ازی مہربانی کہ بخشی ہدایت
اسی دے کرم نے تا رستے تے پایا

اسی اس نبی پاک دے امتی آں
جنے زندگی دا سلیقہ سکھایا

درو و سلام اس نبی تے ہمیشہ
جنے آدمیت نوں کلمہ پڑھایا

اُنے زندگی دی بچھارت نہ بچھی
جنے بندگی دا وسیلہ گمایا

ثریا دی ہر سیت اپوی دعا وے
خدایا خدایا کرم کر خدایا

نعت

کل جہاناں دا ایں سردار تو مولا
میرا آقا مری سرکار تو مولا

آسے پاسے نیں انھیرے ہی انھیرے
چاڑنے دا ہکی بینار تو مولا

میری قسمت کدی آہواں کدی اتھرو
کچھ نہیں غم کہ مددگار تو مولا

میں گنہگار ترے در دی غلام آں
روز محشر مرا غنچوار تو مولا

ہک ترا ناں ہی سنوارے مری وگڑی
کم سنواریں مرے ہر وار تو مولا